

دانشکده الهیات و علوم اسلامی دانشگاه تبریز

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی فقه و مبانی حقوق اسلامی

موضوع:

حجاب الزامی از دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران و نگرش دانش آموزان مدارس

دخترانه متوسطه آموزش و پرورش ناحیه پنج تبریز

استاد راهنما

دکتر عبدالرضا لطفی

استادان مشاور

دکتر رضا الهامی و دکتر شهروز نعمتی

پژوهشگر

نقی زارعی

زمستان ۱۴۰۱

برای اطلاع

باسمه تعالی

تعهدنامه دانشجو

اینجانب نقی زارعی دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد در رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشکده الهیات و علوم اسلامی دانشگاه تبریز تایید می نمایم .

مطالب ارائه شده در این پایان نامه با عنوان: بررسی فقهی و حقوقی حجاب الزامی از دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران و نگرش دانش آموزان مدارس دخترانه متوسطه آموزش و پرورش ناحیه پنج تبریز

که در ادامه به اختصار پایان نامه نامیده می شود حاصل تحقیقات اینجانب تحت راهنمایی آقای دکتر عبدالرضا لطفی و مشاوره دکتر رضا الهامی و دکتر شهروز نعمتی در دانشگاه تبریز است و در صورت استفاده از نتایج پژوهش ها و یا آثار دیگران بلافاصله به مرجع مورد استفاده استناد شده است و در قسمت منابع و مآخذ مشخصات مرجع به طور کامل ذکر گردیده است .

- مسئولیت صحت مطالب مندرج در این پایان نامه به طور کامل با اینجانب است.

- تحقیقات مندرج در این پایان نامه که بدون استناد باشند توسط اینجانب یا فرد دیگری تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی در هیچ جا ارائه نگردیده است.

- کلیه حقوق مادی و معنوی این پایان نامه و هرگونه محصول مستخرج از آن اعم از مقالات، برنامه های رایانه ای و تجهیزات ساخته شده به دانشگاه تبریز تعلق دارد و هرگونه استفاده از اطلاعات و یا نتایج، واگذاری اطلاعات به افراد دیگر، چاپ تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، و اقتباس از این پایان نامه بدون اخذ اجازه کتبی از دانشگاه تبریز ممنوع است .

- کلیه مقالات مستخرج از این پایان نامه تحت نام دانشگاه تبریز (University of Tabriz) به عنوان وابستگی نویسنده اول و با اجازه استاد راهنمای اول به چاپ رسیده یا خواهد رسید. در صورت اثبات تخلف در هر زمان ، دانشگاه تبریز حق پیگیری قانونی خواهد داشت .

نام و نام خانوادگی: دانشجو / نقی زارعی

امضاء و تاریخ ۱۴۰۱/۱۱/۱۲

ت

تقدیم به :

به قطب عالم امکان، عالم علوم بیکران، لنگر هستی

بقیه الله فی الارضین قائم آل محمد (عج الله تعالی فرجه الشریف)

باشد که غنای دفتر خالی از معرفت وستی از دانشم به نام مقدسش روشن باشد.

مراکز امید است و هزار تویی

شروع شادی و پایان انتظار تویی

بهار که ز عمرم گذشت و بی تو گذشت

چه بود غیر خزان با اگر بهار تویی

مردم دیده به هر سو نگرانند هنوز

چشم در راه تو صاحب نظرانند هنوز

« تشکر و سپاسگزاری »

سپاس بیکران پروردگار یکتا را که، بهستیمان بخشید و به طریق علم و دانش را، بهنمونان شد و به، بهمنشینی رهبروان علم و دانش مفتخران نمود و خوشه چینی از علم و معرفت را روزیایان ساخت.

« من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق »

بدین وسیله بر خود وظیفه می دانم از زحمات استاد راهنمای بزرگوار و گرانقدر پایان نامه ام جناب آقای دکتر عبدالرضا لطفی و استادان مشاور گرامی و بزرگوارم جناب آقایان دکتر رضا الهامی که همواره از ابتدای نگارش پایان نامه در همه مراحل راهنمایی فرموده اند و دکتر شهروز نعمتی که راهنمایی های ایشان در مورد قسمت تحلیل کاربردی و میدانی پایان نامه راهگشای موثر بود، کمال سپاسگزاری را دارم .

لازم می دانم از والدین عزیز و گرامی و همسر عزیزم که در ادامه تحصیل بنده را یاری نمودند تشکر و قدر دانی کنم.

امیدوارم بتوانم آموخته هایم را در راه پیشرفت علمی وطن خویش مورد استفاده قرار دهم .

نام خانوادگی دانشجو: زارعی	نام: نقی
عنوان پایان نامه: حجاب الزامی از دیدگاه فقه امامیه ، حقوق موضوعه ایران و نگرش دانش آموزان مدارس دخترانه متوسطه آموزش و پرورش ناحیه پنج تبریز	
استاد راهنما: جناب آقای دکتر عبدالرضا لطفی	
استاد مشاور: جناب آقای دکتر رضا الهامی	
استاد مشاور: جناب آقای دکتر شهروز نعمتی	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: فقه و مبانی حقوق اسلامی
دانشگاه: تبریز	

دانشکده: الهیات و علوم اسلامی	تاریخ فارغ التحصیلی: بهمن ماه ۱۴۰۱	تعداد صفحه ۱۴۵
کلید واژه ها: پوشش، حجاب الزامی، ستر، اختیارات حاکم، حجاب اسلامی، ضروریات دین		
چکیده: حجاب به معنای پوشاندن بدن زن در برابر نامحرم از احکام و از ضروریات دین مبین اسلام است و همواره مورد توجه ادیان دیگر از جمله یهود، مسیحیت و آئین زرتشت بوده است. از مسائل بحث برانگیز پیرامون مساله ی حجاب، الزامی بودن یا الزامی نبودن آن و چگونگی مواجهه حکومت با این امر است. یعنی آیا اسلام خود، قانون و دستور خاصی برای پوشش زنان در برابر مردان نامحرم ارائه داده است یا نه؟ هدف اساسی از این تحقیق بررسی الزامی بودن یا الزامی نبودن استفاده از حجاب و نقش پیگیری حکومت اسلامی بر رعایت حجاب در جامعه از منظر فقه امامیه، حقوق موضوعه ایران و نگرش دانش آموزان مدارس دوره دوم متوسطه دخترانه در آموزش و پرورش ناحیه پنج تبریز است. از منظر فلسفه سیاسی حکومت ها می توانند اتباعشان را ملزم به انجام و یا ترک فعلی نمایند و از نظر شارع مقدس، حاکم اسلامی از آنجا که ولایت بر مردم دارد می تواند بر مبنای قانون و شریعت اسلامی افراد جامعه را امر به عمل و یا ترک نماید و چون مصالح عمومی بر مصالح فردی برتری دارد و تامین سعادت دنیوی و اخروی هدف اساسی حکومت اسلامی است حاکم اسلامی می تواند افراد را ملزم به انجام تکالیف عبادی و اخلاقی نماید و چون در طول تاریخ بشر به موضوع حجاب توجه شده است نه تنها یک مسئله اخلاقی و فردی است بلکه یکی از بارزترین جلوه های فرهنگی و نماد دینی و نشانه ای از مسلمان بودن شمرده می شود. این تحقیق، در دو ساحت کتابخانه ای و میدانی انجام شده است. که در روش کتابخانه ای بر اساس منابع معتبر فقهی و حقوقی مورد بررسی قرار گرفته است. و در ساحت میدانی تحقیق نیز نگرش دانش آموزان دوره دوم متوسطه در آموزش و پرورش ناحیه پنج تبریز مطمح نظر بوده است. روش این تحقیق، علمی و پژوهشی بوده و قسمت میدانی تحقیق از رویکرد کیفی از نوع پدیدار شناسی توصیفی با استفاده از مصاحبه از دانش آموزان می باشد جامعه نمونه آن در قسمت میدانی دانش آموزان مدارس دوره دوم متوسطه در آموزش و پرورش ناحیه پنج تبریز انتخاب شده است. در اقدام میدانی تحقیق، تا رسیدن به مرحله اشباع نظری تا سه نفر آخر از مصاحبه ها ملاک عمل بوده و از طریق روش کلایزی مورد تحلیل قرار گرفت. در همین راستا، بررسی منابع معتبر فقهی امامیه موید آن است که حجاب از جمله احکام ضروری اسلام است و قانونگذار اسلامی نیز عدم رعایت حجاب را جرم انگاری نموده و در ماده ۶۳۸ قانون مجازات اسلامی نسبت به آن مجازات تعیین کرده است. این مسئله در نگرش دانش آموزان دختر نیز به عنوان حکم اسلامی و اعتقاد دینی مورد پذیرش قرار گرفته است.		

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

مقدمه	۱
الف: بیان مساله	۳
ب: ضرورت تحقیق	۴
ج: پیشینه تحقیق	۵
د: اهداف تحقیق	۵
ذ: سوالات تحقیق	۷
ه: فرضیه های تحقیق	۷
و: ساختار کلی تحقیق	۸

فصل اول: کلیات

۱-۱- مبانی نظری تحقیق و فلسفه ی حجاب	۱۰
۱-۱-۱- مبانی نظری تحقیق	۱۰
۱-۱-۱-۱- مفهوم شناسی حجاب	۱۲
۱-۱-۱-۲- منظور از جلباب در قرآن کریم	۱۵
۱-۱-۲- فلسفه ی حجاب در اسلام	۱۶
۱-۱-۲-۱- حرمت و احترام	۲۱
۱-۱-۲-۲- پرهیز از مفسده	۲۲
۱-۱-۲-۳- حرمت نداشتن زنان نا مسلمان	۲۴
۱-۱-۲-۴- واجب نبودن سر کنیزان	۲۵

فصل دوم : مبانی فقهی و حقوقی الزام حجاب

۲-۱- ادله و دیدگاه فقها در مورد الزام حجاب	۲۸
۲-۲-۱- بررسی نصوص قرآنی و روایی حجاب	۲۹
۲-۲-۱-۱- بررسی نصوص قرآنی حجاب	۲۹
۲-۲-۱-۱-۱- آیه ۳۲ سوره احزاب	۳۰

۳۱.....	۲-۱-۱-۲- آیه دوم: آیه ۳۳ سوره احزاب.....
۳۳.....	۳-۱-۱-۲- آیه سوم: آیه ۵۳ سوره احزاب.....
۳۴.....	۴-۱-۱-۲- آیه چهارم: آیه ۵۵ سوره احزاب.....
۳۶.....	۲-۱-۱-۵- آیه پنجم: آیه ۵۹ سوره احزاب.....
۳۹.....	۲-۱-۱-۶- آیه ششم: آیات ۳۰ و ۳۱ سوره نور.....
۴۶.....	۷-۱-۱-۲- آیه هفتم: آیه ۲۶ سوره اعراف.....
۴۹.....	۲-۲-۱-۲- بررسی ادله ی روایی حجاب .....
۵۴.....	۳-۲- دیدگاه فقهای امامیه در مورد الزام حجاب.....
۵۷.....	۱-۳-۲- ابعاد حجاب واجب.....
۵۹.....	۲-۳-۲- موارد استحبابی حجاب.....
۶۱.....	۴-۲- رویکرد حقوق موضوعه ایران به مسئله ی حجاب .....
۶۷.....	جمع بندی فصل دوم.....

فصل سوم : روش شناسی تحقیق

۶۹.....	۱-۳- ابزار گرد آوری داده .....
۷۰.....	۲-۳- روش اجرای پژوهش.....
۷۵.....	۱-۲-۳- مفروضه های اصلی و فرعی مصاحبه ها و نگرش دانش آموزان (جدول).....
۷۷.....	۱-۱-۲-۳- تحلیل مولفه اول جدول مفروضه ها - نیاز به باز تعریف از حجاب.....
۷۷.....	۳-۲-۱-۲- تحلیل مولفه دوم جدول مفروضه ها - نگرش مردانه محور بودن.....
۷۹.....	۳-۱-۲-۳- تحلیل مولفه سوم جدول مفروضه ها- الزامی و فرهنگی بودن.....
۸۴.....	جمع بندی فصل سوم .....

فصل چهارم : یافته های تحقیق

- ۴-۱- یافته های فقهی امامیه در مورد الزام حجاب..... ۸۶
- ۴-۱-۱- مسئولیت حکومت اسلامی در الزام حجاب از منظر قرآن ۸۷
- ۴-۱-۲- دلیل امر به معروف و نهی از منکر..... ۹۳
- ۴-۱-۳- دلیل اصل فقهی کل من خالف الشرع فعلیه حد و تعزیر..... ۹۴
- ۴-۱-۴- تادیب برای جلوگیری از فساد در جامعه..... ۹۵
- ۴-۲- یافته های حقوقی موضوع حجاب در ایران..... ۹۶
- ۴-۲-۱- قوانین حقوقی موضوع حجاب در ایران..... ۹۶
- ۴-۲-۲- وظایف نهادهای حکومتی در مسئله حجاب..... ۹۸
- ۴-۲-۲-۱- نظر مخالفان مسئله حجاب..... ۱۰۲
- ۴-۲-۲-۲- نظر موافقان مسئله حجاب..... ۱۱۲
- ۴-۲-۲-۳- وظیفه دولت در زمینه تامین حقوق مردم..... ۱۱۳
- ۴-۳- یافته های میدانی در مورد حجاب..... ۱۱۴
- ۴-۳-۱- یافته مولفه ی اول جدول مفروضه ها- نیاز به باز تعریف از حجاب..... ۱۱۴
- ۴-۳-۲- یافته مولفه دوم جدول مفروضه ها- نگرش مردانه بودن..... ۱۱۵
- ۴-۳-۳- یافته مولفه ی سوم جدول مفروضه ها - الزامی و فرهنگی بودن..... ۱۱۵
- ۴-۳-۴- چگونگی مواجهه دانش آموزان با مسئله ی حجاب الزامی..... ۱۱۶
- ۴-۳-۵- نگرش دانش آموزان دختر نسبت به نوع حجاب..... ۱۲۲
- ۴-۳-۶- نقش خانواده در حجاب دانش آموزان دختر..... ۱۲۴
- نتیجه ی تحقیق..... ۱۳۰

محدودیت ها.....	۱۳۳
پیشنهادهای پژوهشی	۱۳۴
پیشنهادهای کاربردی	۱۳۵
فهرست منابع فارسی.....	۱۳۷
فهرست منابع انگلیسی	۱۴۳
چکیده انگلیسی	۱۴۴

مقدمه

از همان آغاز آفرینش بشر، زن و مرد کوشیدند تا بر شیوه‌ی ممکن، پوشش مناسب خود را تهیه کنند و خود را بیپوشانند بدون اینکه پیش‌تر در این زمینه آموزش دیده باشند. اسلام که منطبق بر فطرت بشریت است، اهمیت بسیاری بر، داشتن و رعایت حجاب قائل شده است. این نشان می‌دهد که تلاش و کوشش حجاب برای یافتن پوشش از سرشت درونی و ذاتی او نشأت می‌گیرد. در این میان، پوشش زن بدلیل حساسیت و نقش مهم آن در تامین امنیت و سلامت روحی و جسمی او و سلامت جامعه‌ی اسلامی را به دنبال دارد. امروزه عده‌ای از افراد با شناخت جایگاه واقعی حجاب و چادر به عنوان پوشش کامل زن در فرهنگ ایرانی و اسلامی با زیر سوال بردن آن به عنوان حجاب اجباری و یا حجاب الزامی، آن را یک پوشش وارداتی از اعراب بویژه خلفای بنی عباس به ایران اظهار می‌کنند که، دختران و دانش‌آموزان و دانشجویان دختر و زنان جامعه ایران را ترغیب به ترک این پوشش نموده و با ایجاد احساسات، جوانان را مورد هجمه قرار داده تا بقبولانند که زنان حجاب را نه آزادانه، بلکه از روی اجبار پذیرفته‌اند. در صورتی که اگر فردی به چیستی و چگونگی وجود خود بنگرد و از روی شناخت به خداوند متعال ایمان داشته باشد نمی‌تواند با احکام الهی عناد بورزد و به آن توجه نکند. در حقیقت، اگر کسی به وجود خداوند متعال، و روز قیامت ایمان داشته باشد و به شخصیت انسانی خودش ارزش قائل باشد، احکام و سخنان شارع مقدس را اطاعت خواهد کرد، برآستی این سوال به ذهن خطور می‌کند که آیا اسلام، حکم و دستور ویژه‌ای برای پوشش زنان در برابر مردان نامحرم ارائه داده است یا نه؟ لذا در راستای تصور غلط و روشن نمودن جایگاه واقعی حجاب و پوشش از منظر مبانی فقهی و حقوقی به این مطلب (مبانی فقهی و حقوقی حجاب الزامی و بررسی میدانی نگرش دانش‌آموزان متوسطه در ناحیه ۵ تبریز) دراین خصوص می‌پردازیم. بحث حجاب و پوشش زنان در کتاب‌های اکثر فقها برای نخستین بار در کتاب الصلوه آمده است. شیخ مفید در مقنعه، کتاب الصلاه ذیل باب (ما تجوز الصلاه فیه من اللباس و المكان و ما لا تجوز الصلاه فیه من ذلک)، پس از بحث لباس نماز گزار، درمورد حجاب زن آزاد می‌نویسد: «زن آزاد باید هنگام نماز خمار و روسری بر سرش داشته باشد اما برای

کنیزان و دختر بچه های زنان آزاد پوشیدن سر لازم نیست^۱ « ابن براج نیز در «مذهب» کتاب الصلاه باب (ستر العوره)، بعد از حدود عورت مردان می نویسد: « عورت زنان تمام بدن آن هاست جز سر کنیزان و دختران آزاد که به سن بلوغ نرسیده اند، بر اینان روا است سرهایشان را در نماز ظاهر نمایند ولی بهتر، پوشیدن سر است. و در مورد پوشش زنان آزاد به درع و مقنعه یا روسری (خمار) اشاره کرده است^۲ شایان ذکر است که حجاب و پوشش اسلامی برای مردان و زنان، تنها از کارکرد شخصی برخوردار نیست و فقط برای سامان دهی رفتارهای نفسانی انسان ها مؤثر نمی باشد، بلکه از عملکرد و کارکرد اجتماعی نیز برخوردار است؛ غریزه ها و شهوات جسمی و جنسی، و معاشرت بدون کنترل را کنترل و سامان می دهد و بر تحکیم نظام بنیان خانواده افزوده، و از فرو پاشی کانون محکم زناشویی جلوگیری نموده، و امنیت اجتماعی جامعه را فراهم می سازد.

امید آن می رود که این پایان نامه مورد بهره برداری و استفاده ی جامعه علمی و پژوهشگران محترم قرار بگیرد و همچنین خوانندگان محترم، بویژه دانش آموزان و دانشجویان فرهیخته ایران اسلامی با مطالعه تحقیق حاضر، در مورد پیرامون این موضوع، شناخت بهتری را اخذ نمایند.

---

۱ مفید، محمد بن محمد (۱۴۱۳ق)، المقنعه (باب ماتجوز الصلاه فيه من اللباس)، نشر کنگره جهانی هزاره شیخ مفید، سایت فقاها، ص

۲ طرابلسی، عبد العزيز بن البرّاج ۱۴۰۶ ه ق، المذهب، مؤسسه النشر الإسلامی ج ۱، ص ۸۴

الف: بیان مسئله :

حجاب عبارت است از لباسی که زن برای حفظ عورت از اجانب می پوشد^۱. در علم فقه مراد از حجاب (ستر) پوشش مخصوص زنان است که تمام بدن را جز صورت و (کفین) دو دست تا مچ شامل می شود^۲. و معنای لغوی آن مانع و حائل و به معنای درپرده قراردادن بکار می رود^۳.

از آنجایی که حجاب و پوشش امری ضروری برای انسان و زمینه و پیش نیازی برای رسیدن به فضائل انسانی و اخلاقی است، طرح موضوع حجاب و حکم شرعی آن در آیات نصوص قرآن کریم آمده و مورد تایید و تاکید قرار گرفته است آنچه این موضوع را در عصر ما مطرح و مورد توجه قرار داده است رعایت نکردن بعضی انسان ها به این حکم شرعی در سطح جامعه است که بدون شک رعایت نکردن این حکم، موجب عذاب اخروی است. پرسش این است که از نظر فقهی، این حق برای دولت ثابت است که از راه توسل به قانون و قوه ی قهریه و الزام، با کسانی که مقدار حدود حجاب را رعایت نمی کنند برخورد نماید یا چنین حقی از نظر فقهی برای دولت در هیچ شرایطی ثابت نیست ؟ و سابقه ی تاریخی برای مجازات بی حجابی در زمان پیامبر(ص) و امامان و دولت های اسلامی در صدر اسلام وجود دارد؟ و چه نگرشی در میان دانش آموزان مدارس دخترانه متوسطه در ناحیه پنج تبریز نسبت به حجاب الزامی وجود دارد؟ که گروهی حجاب را امری کاملاً اجتماعی معرفی کرده و التزام عملی را وظیفه حکومت می دانند و گروهی دیگر حجاب را امری شخصی و فردی می دانند.

قرآن کریم در مورد حجاب در سوره ۵۹ سوره ی احزاب می فرماید: **يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّلْزَوَاجِ كَ وَ بَنَاتِكَ وَ نِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَ كَانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِيماً** ای پیامبر، به همسران (زنان) و دخترانت و به زنان اهل ایمان بگو بخشی از مقنعه های خویش را به خود نزدیک کنند تا و سینه آنان آشکار نشود. این حجاب و پوشش نزدیک ترین راه است برای این که آنان به عفت و حجاب و

^۱ قلعه چی و، قنبری، معجم لغه الفقهاء، ص ۱۷۴

^۲ طباطبایی یزدی، العروه الوثقی، ص ۱۸۴

^۳ محمدابن منظور، لسان العرب، ج ۱، ص ۲۹۸

پوشش شناخته شوند و در نتیجه مورد اذیت و آزار بیماردلان قرار نگیرند، و خداوند بسیار آمرزنده و مهربان است.

باعنایت به آیه ی شریفه فوق الذکر، ازمنظر فقههای اسلام اصل وجوب شرعی (حجاب) برای زن و اینکه باید اعضای بدن را از نامحرم بپوشاند می توان گفت یک امر پذیرفته شده و لازم می باشد . آیات و روایات فراوانی، صراحتاً بر وجوب پوشش خاصی برای زنان دلالت دارند؛ فقیهان شیعی با استناد به برخی از آیات قرآن کریم و روایات از پیامبر و امامان اهل بیت علیهم السلام، پوشش همه ی بدن جزگردی صورت و دست ها تا میچ، را برای زنان مومن واجب می دانند.

نظر به ابتدای دینی مقررات اسلامی قانونگذار، "بی حجابی" را در تبصره ماده ۶۳۸ قانون مجازات اسلامی در فصل ۱۸ که بر جرائم ضد عفت و اخلاق عمومی می پردازد جرم دانسته و برای آن مجازات تعیین کرده است.

در همین راستا به نظر می رسد حجاب در مدارس درحوزه ی آموزش و پرورش ناحیه ۵ دربین دانش آموزان متوسطه دختران بر اساس اعتقاد و ارزش دینی رعایت می شود. در این تحقیق ضمن بیان مفهوم حجاب و مبانی وجوب و الزام آن بدنبال این سوال خواهیم بود که دیدگاه فقه امامیه ، حقوق موضوعه ایران و نگرش دانش آموزان مدارس دخترانه متوسطه آموزش و پرورش ناحیه پنج تبریز، در مورد حجاب الزامی چگونه است؟ که در این تحقیق به دو روش کتابخانه ای و میدانی موضوع حجاب و نگرش دانش آموزان مورد بررسی قرار گرفته است.

ب: ضرورت تحقیق:

یکی از مهمترین موضوع در ذیل مسئله تهاجم فرهنگی این است که دشمنان و معاندین احکام اسلامی با ایجاد تردید و شبهات پی در پی سعی در مشوش نمودن اذهان نسل جوان و جامعه مسلمین می شوند تحقیق حاضر در صدد آن است که با بررسی فقهی و حقوقی مسئله الزام حجاب و تحقیق میدانی آن در بین دختران مسلمان، پاسخ عملی و استدلالی متقن ارائه نماید و از طرفی امروزه در جامعه ما، عدم رعایت حجاب اسلامی تبدیل به معطلی شده است که در راستای روشن نمودن جایگاه واقعی حجاب و پوشش از منظر

مبانی فقهی و حقوقی اقدام گردید. تا بدین ترتیب، ضمن بیان نظر فقهی و حقوقی در مورد الزام حکومتی، نگرش افراد نیز برای شناخت ملاک ها از سوی دختران مسلمان مشخص گردد و نوع و کیفیت و حدود حجاب برای استفاده در جامعه بیان و همچنین چگونگی اتخاذ تصمیم گیری های حقوقی در مسئله حجاب به جامعه اسلامی ارائه گردد.

ج: پیشینه تحقیق:

اگر چه اصل مسئله حجاب و ضرورت آن در منابع معتبر اسلامی و دیدگاه فقهی عظام به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته و در تحقیق حاضر نیز به مناسبت عنوان تحقیق در بخشی از فصول آن مورد بحث قرار گرفته و نویسندگان دیگر از جمله آقای داود مهدی زادگان^۱ در مقاله خود تحت عنوان الزام حکومتی حکم حجاب و آقای محمد ذاکر حسینی^۲ در مقاله دیگر تحت عنوان حجاب اجباری در ایران از جهاتی بحث حجاب و الزام آن را مورد بررسی قرار داده اند لکن از جمله نوآوری و قلمرو اصلی تحقیق حاضر مطالعه میدانی آن از میان دانش آموزان دختر در آموزش و پرورش ناحیه پنج تبریز می باشد که توانسته با استفاده از رویکرد کیفی از نوع پدیدار شناسی توصیفی و استفاده از روش کلایزی و انجام مصاحبه با دانش آموزان به عنوان قشر نوجوان، مسئله فوق را مورد تحقیق قرار دهد.

د: — اهداف تحقیق:

هدف کلی:

پوشش در ادیان و اقوام پیش از اسلام نیز وجود داشته است گویا گرایش فطری، انسان را به نوعی به پوشش فرا خوانده است. بررسی تاریخ بیانگر این حقیقت است که ایرانیان پوشش را به عنوان امری برتر و والا پاس داشته اند و به رعایت آن افتخار می کنند و همواره با دیدی ارزشمند و احترام و عفت می دانند. واقعیت این است که موضوع پوشش که از بخش های خصوصی زندگی شخصی هر فردی می باشد اما اکثرا در عمومی ترین شکل بیان می شود یعنی در نظام سیاسی خاص پای حقوق شخصی افراد به حقوق عمومی باز می شود

^۱ مهدی زادگان، داود (۱۳۸۶)، الزام حکومتی حکم حجاب اجباری، مطالعات راهبردی زنان، شماره ۳۶
^۲ ذاکر حسینی، محمد هادی، ۱۳۸۶، حجاب اجباری در ایران، مطالعات راهبردی زنان، ۳۶، مراجعه به سایت پرسمن (تاریخ مراجعه ۱۴۰۰/۰۵/۰۶)

و دولت خود را مسئول سبک زندگی و نوع پوشش مردم می داند و به نوع پوشش شهروندانش توجه دارد و تلاش می کند شهروندانش آراسته به فرهنگ رسمی و متعالی و بهتر در پوشش باشند و بر سبکی، زندگی کنند که در تعارض با ارزش های رسمی و ایدئولوژی حاکم نباشد .

با توجه به اینکه در موضوعه حقوقی جمهوری اسلامی ایران، مسئله حجاب تبدیل به یک حکم حکومتی شده است و ضمانت کیفری هم برای آن تعیین شده است و از طرفی به علت اینکه هزینه های مالی و فرهنگی زیادی در این زمینه صرف می شود و از سویی نوجوانان و جوانان با دیدی بهتر نسبت به بررسی فقهی و حقوقی موضوع حجاب آشنا شوند. همچنانکه حجاب و پوشش به منزله عاملی برای بحث های اخلاق عمومی در جامعه نیز مطرح می باشد.

بنابراین ارائه دیدگاه قرآن کریم و بررسی دیدگاههای فقههای اسلام در راستای توجه به مسئله حجاب، بمنظور بررسی و تحلیل اهمیت پیدا می کند که در این تحقیق بررسی نگرش دانش آموزان دخترانه دوره ی دوم متوسطه آموزش و پرورش به عنوان کار میدانی تحقیق برای بررسی و ارائه نتایج آن به عنوان بحثی کاربردی در زندگی نوجوانان در جامعه امروزی اهمیت دارد تا نگرششان مشخص و بیان گردد برای اینکه بتوان به این نگاه که دلیل خاص در میان منابع فقهی در مورد حکم حجاب الزامی بودن وجود دارد یا صرفا حکمی حکومتی و تابع ضوابط مصلحت می باشد؟ تا بدین ترتیب با ارائه پاسخ های مناسب راه را برای تعامل بیشتر به منظور رسیدن به راهکارهای اجرایی فراهم آید.

هدف اختصاصی:

بخشی از این تحقیق عهده دار مباحث میدانی می باشد که به بررسی نگرش قسمتی از قشر نوجوانان به عنوان دانش آموزان دوره ی دوم متوسطه در آموزش و پرورش ناحیه پنج تبریز اختصاص یافته است که اولاً در میان این قشر به صورت میدانی کار نشده است و از طرفی با عنایت به چالش های فرهنگی حاکم در جامعه امروزی بر اثر گسترش تعامل افراد و وجود امکاناتی مانند فضاهای مجازی در عصر حاضر برای توجه بیشتر مسئولان امر تعلیم و تربیت در بدنه ی آموزش و پرورش بمنظور آگاهی بخشی به آینده سازان میهن اسلامی برای رسیدن انسان ها به حیات طیبه مورد پیگیری قرار گرفته است. که هدف از این اقدام دستیابی

برای نگرش دانش آموزان به عنوان نسل نوجوان در موضوع حجاب می باشد بدین معنی که تحقیقات میدانی در این حوزه انجام نشده است. و از سویی با شناخت از نگرش افراد و قشرهای مختلف می توان برنامه ریزی درخور و مناسبی را در راستای اجرای هرچه بهتر احکام اسلام ناب محمدی (ص) برای جامعه ی اسلامی و انسان ها اتخاذ نمود.

ذ : – سوالات تحقیق:

پرسش اصلی تحقیق:

دیدگاه فقه امامیه ، حقوق موضوعه ایران و نگرش دانش آموزان مدارس دخترانه متوسطه آموزش و پرورش ناحیه پنج تبریز، در مورد حجاب الزامی چگونه است؟

سوالات فرعی تحقیق:

۱- دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران در مورد الزامی بودن حجاب چگونه است؟

۲- دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران، در مورد الزام به حجاب اسلامی از ناحیه دولت اسلامی چگونه است؟

۳- نگرش دانش آموزان متوسطه مدارس دخترانه ناحیه پنج تبریز در خصوص الزام حجاب اسلامی چیست؟

ه: فرضیه سوال تحقیق

فرضیه اصلی:

از دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران رعایت حجاب اسلامی برای زنان الزامی است و به نظر می رسد از نظر دانش آموزان مدارس دخترانه ناحیه پنج تبریز، پایبندی به حجاب اسلامی مبتنی بر آموزه های دین مبین اسلام است.

فرضیات فرعی تحقیق:

۱- ازمنظر فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران، الزامی بودن حجاب برمبنای دلالت آیات قرآن کریم و روایات معصومین علیه السلام بوده و تردیدی در وجوب و الزام آن نیست.

۲- به نظر می رسد از دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران، الزام به رعایت حجاب از ناحیه دولت اسلامی مطابق با مبانی دینی است. و ماده ۶۳۸ قانون مجازات اسلامی نیز بر الزامی بودن آن تصریح دارد.

۳- با توجه به نقش اساسی فرهنگ دینی و مذهبی حاکم در اکثر خانواده ها ی دانش آموزان، به نظر می رسد اصل حاکمیت فرهنگ اسلامی در بین خانواده دانش آموزان در مسئله ی حجاب در میان بیشتر دانش آموزان در حوزه ی آموزش و پرورش ناحیه پنج تبریز یک امر پذیرفته شده می باشد .

و: ساختار کلی

تحقیق حاضر شامل مقدمه و چهار فصل می باشد . که در مقدمه، بیان مسئله ، ضرورت و اهمیت تحقیق و پیشینه تحقیق ، اهداف تحقیق (اهداف کلی و اختصاصی)، سوالات و فرضیه های تحقیق و ساختار کلی است.

فصل اول شامل کلیات می باشد که مبانی نظری و مفهوم شناسی و فلسفه ی حجاب بیان شده است.

فصل دوم شامل مبانی فقهی و حقوقی الزام حجاب بانوان و بررسی دیدگاه فقهای امامیه در مورد الزام حجاب و بررسی نصوص قرآنی و نصوص روایی سفارش شده در اسلام ناب محمدی (ص) و رویکرد حقوق موضوعه ایران به مسئله ی حجاب بیان شده اند.

در فصل سوم روش شناسی تحقیق و ابزار گردآوری داده ها و روش اجرای پژوهش و مفروضه های اصلی و فرعی و تحلیل نگرش دانش آموزان ارائه شده است.

و در فصل چهارم یافته های پژوهش در سه محور با عنوان یافته های فقهی امامیه و یافته های حقوقی موضوع حجاب در ایران و یافته های میدانی تحقیق در بحث حجاب آورده شده است. که تحلیل مولفه های نگرش دانش آموزان در بخش یافته های میدانی در فصل چهارم آورده شده است.

و در پایان نتیجه گیری نهایی حاصل از مطالعات و یافته های توصیفی و محدودیت ها و پیشنهادهای پژوهش به دو صورت پیشنهادهای پژوهشی و پیشنهادهای کاربردی به صورت مجزا بیان و ارائه شده است.

برای فصل دوم و سوم پایان نامه، جمع بندی فصل نیز بمنظور دسترسی سریع به مطالعه اقدام شده است.

لازم به ذکر است که در این پژوهش به جهت دو ساحتی یا دو قسمتی بودن تحقیق (که به صورت کتابخانه ای و میدانی) اقدام شده است. روش تحقیق در فصل سوم بیان و آورده شده است.

فصل اول

کلیات